

DOI <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-9976-2021-7>

URÁŽKA PREZIDENTA REPUBLIKY PO ROCE 1945 AŽ DO SOUČASNOSTI

JUDr. Bc. Pavel Vetešník, Ph.D.

Katedra veřejného práva a veřejné správy,
Vysoká škola CEVRO Institut, z.ú.

1 Úvodem

Otázka kriminalizace urážky prezidenta republiky, jakožto vrcholného představitele naší republiky, je i v současné době aktuální, o čemž svědčí snahy z nedávné doby obnovit trestný čin urážky hlavy státu. Proto je zajímavé učinit si pohled na prezidenta republiky v čase¹ a v historických souvislostech si ukázat, jaké byly důvody a podmínky kriminalizace urážky prezidenta republiky, respektive jaké byly důvody pro dekriminlizaci takového jednání. Je totiž otázkou, zda si prezident republiky takovou zvýšenou ochranu vůbec zaslouží.

2 Urážka prezidenta republiky před rokem 1945

Před rokem 1945 vymezoval trestný čin postihující urážku prezidenta republiky zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky (dále jen „zákon na ochranu republiky“), který zaplňoval mezeru v právním řádu, který zatím postrádal ustanovení o ochraně československého státu a jeho ústavních představitelů.² Zákon na ochranu republiky rozlišoval trestné činy na zločiny, přečiny a přestupky. Urážka prezidenta republiky byla zařazena do hlavy upravující poškozování republiky a útoky na ústavní činitele. Přestupku podle § 11

¹ § 2 Ústavního zákona č. 121/1920 Sb., ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky; Čl. VI Ústavního zákona č. 150/1948 Sb., ze dne 9. května 1948, Ústava Československé republiky; Čl. 61 Ústavního zákona č. 100/1960 Sb., ze dne 11. července 1960, Ústava Československé socialistické republiky; Čl. 54 Ústavního zákona č. 1/1993 Sb., ze dne 16. prosince 1992, Ústava České republiky.

² MĀLÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 400.

odst. 1 zákona na ochranu republiky se dopustil ten, kdo před dvěma nebo více lidmi prezidentu republiky na cti ublížil vyhrůžkou zlého nakládání nebo jiným hrubě zneuctivajícím projevem nebo ho uvedl ve veřejný posměch, nebo se tohoto přestupku dopustil ten, kdo pronesl o prezidentu republiky obvinění, s vědomím, že tím vážně ohrozí jeho čest. Za spáchání tohoto přestupku hrozilo potrestání vězením od osmi dnů do šesti měsíců. Přečinu podle § 11 odst. 2 zákona na ochranu republiky se pachatel dopustil tím, že čin podle § 11 odst. 1 zákona na ochranu republiky spáchal veřejně nebo tváří v tvář prezidentu republiky nebo opětovně před dvěma nebo více lidmi při různých příležitostech nebo pokud ho tělesně ztýral. Za spáchání tohoto přečinu hrozilo potrestáním vězením od jednoho měsíce do jednoho roku. Ustanovení § 11 zákona na ochranu republiky stejnou ochranu poskytovalo i náměstkovi prezidenta republiky. Podle § 11 odst. 3 zákona na ochranu republiky byl důkaz pravdy i přesvědčení o pravdě vyloučen.

Pro zajímavost dodávám, že již od roku 1920 organizovalo ministerstvo spravedlnosti práce na osnově nového trestního zákona.³ Výsledkem těchto prací bylo publikování návrhu celého trestního zákona jako „Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového“ a „Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon“. V přípravných osnovách trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového byl vymezen i trestný čin postihující urážku prezidenta republiky, a to v § 303⁴ ve spojení s § 300⁵ nebo § 301⁶ a v § 304⁷.⁸ Komise pro reformu československého trestního práva

³ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 401.

⁴ Kdo jinému nadávkou, ztýráním, vyhrůžkou ztýrání nebo jiným slovem nebo skutkem na cti ublíží, trestá se vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců nebo trestem peněžitým.

⁵ Kdo jiného obviní z takového jednání nebo tvrdí o něm jinou skutečnost, že tím jest ohrožena jeho čest, trestá se vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců nebo trestem peněžitým.

⁶ Spáchá-li viník čin v § 300 nebo 301 na prezidentu republiky, je důkaz pravdy i důkaz důvodného přesvědčení vyloučen. Spáchá-li viník takový čin veřejně nebo tváří v tvář nebo opětovně před dvěma nebo více lidmi při různých příležitostech nebo tělesným ztýráním, trestá vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců nebo žalářem od jednoho měsíce do jednoho roku.

⁷ Kdo lživě obviní jiného z takového jednání nebo lživě jinou takovou skutečnost, že tím jest ohrožena jeho čest, trestá se vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců nebo žalářem od jednoho měsíce do jednoho roku. Jedná-li viník podle promyšleného plánu s úmyslem, aby zničil dobrou pověst jiného neb aby rozvrátil jeho rodinný život neb podkopal jeho občanské postavení, trestá se žalářem od jednoho měsíce do tří let.

⁸ Komise pro reformu československého trestního práva. *Ministerstvo spravedlnosti. Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy*. Praha: Státní tiskárna, 1926, s. 75.

k vymezení trestného činu postihující urážku prezidenta republiky uvedla, že převzala ustanovení § 11 zákona na ochranu republiky a rozšířila jej o poskytování ochrany proti ublížení na cti, i když se nestalo před dvěma a více lidmi.⁹ V osnově zákona, kterým se vydává trestní zákon, byla urážka prezidenta zařazena mezi trestné činy proti republice a opětovně byl nový § 122 inspirován § 11 zákona na ochranu republiky, avšak bez kazuistického výčtu různých způsobů trestné činnosti a s vyjádřením trestné činnosti „ublížení na cti“. Trestní sazby byly převzaty beze změny, pouze druh trestu byl změněn.¹⁰

3 Zákon na ochranu lidově demokratické republiky

Po roce 1945 změnu ve vymezení urážky prezidenta republiky přinesl až zákon č. 231/1948 Sb., ze dne 6. října 1948, na ochranu lidově demokratické republiky (dále jen „zákon na ochranu lidově demokratické republiky“), který s účinností od 24. 10. 1948 nahradil zákon na ochranu republiky. Jak k důvodům jeho vydání uvádí důvodová zpráva k vládnímu návrhu tohoto trestního zákona (tisk 94): „*Události z let 1938 až 1945 ukázaly, že nepřátelé republiky, kteří se dovolávají demokracie a svobody, aby mohli potlačovati svobodu jiných, dovedli zneužití slabin dosavadní trestní ochrany státu, aby připravili katastrofu, která stát postihla v roce 1938. Ochranu státu poskytovanou dosud zákonem č. 50/1923 Sb., bylo tudíž třeba náležitě zvýšiti. Přitom bylo však třeba přihlídnouti k hlubokým změnám v nazírání na stát a jeho úkoly, k nimž došlo v revolučním období v roce 1945, charakterizovaném postupující demokracií státu, která došla výrazu ve zlidovění veřejné správy a v přechod k demokracii hospodářské. Stát budující na zásadách socialistických, nemůže ke své ochraně vystačit se zákonem, který byl zaměřen k ochraně státu budujícího na základech zcela jiných. Je proto nutné vytvořit nový zákon na ochranu republiky, který by přihlížel ke změněným poměrům, a který by byl účinnou zbraní proti všem, jejichž činnost by byla zaměřena proti státu a jeho lidu. Potřeba takové účinné ochrany je dnes tím naléhavější, když vnější nebezpečí pro stát dosud nepominulo.*“¹¹ Zákon

⁹ Komise pro reformu československého trestního práva. Ministerstvo spravedlnosti. *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového*. I. Odůvodnění osn. Praha: Státní tiskárna, 1926, s. 169.

¹⁰ Ministerstvo spravedlnosti. *Osnova trestního zákona*. Praha: Státní tiskárna, 1937, s. 169.

¹¹ Vládní návrh zákona (tisk 94) na ochranu lidově demokratické republiky. *Společná československá digitální parlamentní knihovna* [online]. 7. 9. 1948 [cit. 18. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_03.htm

na ochranu lidově demokratické republiky nově a vesměs přísněji upravoval odpovědnost za trestné činy proti vnější a vnitřní bezpečnosti a proti mezinárodním vztahům, a stal se tak nástrojem třídně pojaté represe.¹² Zákon na ochranu lidově demokratické republiky rozlišoval trestné činy na zločiny, přečiny a přestupky.

Trestný čin postihující urážku prezidenta republiky byl zařazen do hlavy upravující trestné činy proti vnitřní bezpečnosti státu, tedy i čest ústavních činitelů.¹³ Stejně jako v zákoně na ochranu lidově demokratické republiky, byl trestný čin postihující urážku prezidenta republiky tvořen dvěma skutkovými podstatami. Přečinu podle § 23 odst. 1 zákona na ochranu lidově demokratické republiky se dopustil ten, kdo ublížil na cti prezidentu republiky před více lidmi.¹⁴ Za spáchání tohoto přečinu hrozilo potrestání tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku. Trestného činu podle § 23 odst. 2 zákona na ochranu lidově demokratické republiky se dopustil ten, kdo ublížil na cti prezidentu republiky veřejně¹⁵ nebo tváří v tvář prezidentu republiky nebo opětovně při různých příležitostech. Za spáchání tohoto trestného činu hrozilo potrestání tuhým vězením od tří měsíců do tří let. Ustanovení § 23 zákona na ochranu lidově demokratické republiky stejnou ochranu poskytovalo i náměstkovi prezidenta republiky.

Stejně jako podle zákona na ochranu republiky tak i podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky důkaz pravdy ani důkaz omluvitelného omylu nebyl přípustný.¹⁶ K tomu je zapotřebí uvést, že: „*Důkaz pravdy spočíval v prokázání objektivní pravdivosti skutečnosti, které obžalovaný uvedl nebo sdělil, důkaz omluvitelného omylu v prokázání okolností, z nichž plynuly dostatečné důvody pro to, aby uvedené nebo sdělené skutečnosti mohly být pokládány za pravdivé.*“¹⁷

¹² VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 2. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 621.

¹³ RŮŽEK, Antonín. *Ochrana lidově demokratické republiky*. (zákon č. 231/1948 Sb. S důvodovou zprávou a poznámkami). Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1950, s. 4.

¹⁴ § 64 odst. 2 zákona č. 231/1948 Sb., ze dne 6. října 1948, na ochranu lidově demokratické republiky.

¹⁵ § 64 odst. 1 zákona č. 231/1948 Sb., ze dne 6. října 1948, na ochranu lidově demokratické republiky.

¹⁶ § 23 odst. 3 zákona č. 231/1948 Sb., ze dne 6. října 1948, na ochranu lidově demokratické republiky.

¹⁷ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomlvy, nactiutrhání: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 200.

Důvodová zpráva k obsahu trestného činu podle § 23 zákona na ochranu lidově demokratické republiky uvedla, že vychází z § 11 zákona na ochranu republiky s tím, že proti dosavadnímu stavu byly přiměřeně zvýšeny sazby trestu.¹⁸ Avšak při porovnání s prvorepublikovou úpravou, je zřejmé, že došlo k vypuštění zužujícího a zpřesňujícího předpokladu trestnosti s výjimkou podmínky, aby k jednání došlo před více lidmi.¹⁹ Ustanovení § 23 zákona na ochranu lidově demokratické republiky chránilo čest prezidenta republiky jako nejvyššího představiteli státu, tak i jako soukromé osoby. Vyžadoval se úmysl ublížit prezidentu republiky na cti. Ublížit na cti šlo jakýmkoliv způsobem (např. urážkou, pomluvou, nactiutrháním) a jakoukoliv formou (např. slovem, vyobrazením, posunky), a to i nepřímou (např. hanobením jeho rodinných příslušníků). Ustanovení § 23 zákona na ochranu lidově demokratické republiky poskytovalo prezidentu republiky intenzivnější ochranu, než byla poskytována ostatním ústavním činitelům.²⁰

4 Trestní zákon z roku 1950

Dalším legislativním vymezením urážky prezidenta republiky byl zákon č. 86/1950 Sb., ze dne 12. července 1950, trestní zákon (dále jen „trestní zákon z roku 1950“), který s účinností od 1. 8. 1950 v rámci kodifikační dvouletky nahradil mimo jiné i zákon na ochranu lidově demokratické republiky. Jak k účelu jeho vydání uvádí důvodová zpráva k vládnímu návrhu tohoto trestního zákona (tisk 472): „*Trestní zákon chrání revoluční vymoženosti našeho pracujícího lidu nejen proti příslušníkům vykořisťovatelských tříd nyní zbařených politické moci. Bojuje zároveň proti zřetnosti, ledabylému postoji ke práci a občanským povinnostem a pobrdavému poměru ke spoluobčanům jako proti přežitkům kapitalismu v lidském vědomí a poskytuje účinnou ochranu každému jednotlivci, který plní poctivě své povinnosti ke celku. Nový zákon je nesen duchem socialistického humanismu. Proto klade důraz na výchovný účel trestu tam, kde lze doufat v nápravu. Ale právě proto stíhá s veškerou*

¹⁸ Vládní návrh zákona (tisk 94) na ochranu lidově demokratické republiky. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. 7. 9. 1948 [cit. 18. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_03.htm

¹⁹ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomlvy, nactiutrhání: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 263.

²⁰ VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky. komentované vydání s předmluvou A. Čepičky*. Praha: Naše vojsko, 1949, s. 55.

přísností nenapravitelné nepřátele lidu a národa. [...] Nový trestní zákon v první řadě důsledně chrání socialistické vlastnictví jako základ a záruku naší socialistické výstavby proti sabotérům a rozkeradačům, chrání socialistické budování, úkolem trestního zákona není ovšem pouhé postihování trestných činů namířených proti státu a jeho politickému a hospodářskému zřízení. [...] Nový trestní zákon chce být zákonem lidovým. Snaží se proto vyjadřovat pokud možno jednoduše, prostě a srozumitelně. Také po této stránce se liší nový trestní zákon od starého. Lidová demokracie představuje období zostřeného boje proti zbytkům kapitalistické společnosti. Poražená buržoazie chová, pokud existuje kapitalistický blok ve světě, stále ještě určitě, i když marně, naděje na zvrát poměrů a nevynechá proto ani jediné příležitosti k boji proti lidově demokratickému režimu. Nový trestní zákon se stává výrazem politické vůle pracujících mas, výrazem nové, socialistické zákonitosti. Důsledně chrání lidově demokratickou společnost, poskytuje plnou ochranu budovatelskému úsilí dělnické třídy a širokých pracujících mas.“²¹

Trestný čin postihující urážku prezidenta republiky byl zařazen do hlavy upravující trestné činy proti republice konkrétně trestné činy proti ústavním činitelům. Důvodová zpráva k obsahu trestných činů proti republice uvedla, že vychází ze zákona na ochranu lidově demokratické republiky, který se v praxi osvědčil a vyhovoval zásadám, z nichž osnova trestního zákona z roku 1950 vycházela, a proto byl v podstatě převzat a stal se součástí tohoto trestního zákona, přičemž: „*Ke změnám došlo jen tam, kde bylo třeba přizpůsobit ustanovení dosavadního zákona ustanovením obecné části této osnovy, po případě tam, kde bylo využito zkušeností získaných od vydání zákona.*“²² Stejně jako v zákoně na ochranu lidově demokratické republiky byl trestný čin postihující urážku prezidenta republiky tvořen dvěma skutkovými podstatami.

Trestného činu podle § 110 odst. 1 trestního zákona z roku 1950 se dopustil ten, kdo snižoval vážnost prezidenta republiky. Za spáchání tohoto trestného činu hrozilo potrestání odnětím svobody na jeden měsíc až jeden rok.²³ Trestného činu podle § 110 odst. 2 trestního zákona z roku 1950 se dopustil ten, kdo snižoval vážnost prezidenta republiky veřejně, opětovně při

²¹ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákona (tisk 65). *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. 23. 5. 1950 [cit. 18. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_01.htm

²² Důvodová zpráva k návrhu trestního zákona (tisk 65). *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. 23. 5. 1950 [cit. 18. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_01.htm

²³ § 30 až § 32 zákona č. 86/1950 Sb., ze dne 12. července 1950, trestní zákon.

různých příležitostech, v přítomnosti prezidenta republiky, nebo pro výkon pravomoci prezidenta republiky nebo vůbec pro jeho činnost v životě politickém. Za spáchání tohoto trestného činu hrozilo potrestání odnětím svobody na tři měsíce až tři léta. Ustanovení § 110 trestního zákona z roku 1950 stejnou ochranu poskytovalo i náměstkovi prezidenta republiky. Vedle trestu odnětí svobody bylo možné uložit vedlejší trest v podobě ztráty čestných práv občanských, ztráty vojenské hodnosti a peněžitý trest. Útoky na vážnost prezidenta republiky mohly být i prostředkem pobuřování proti republice podle § 81 trestního zákona.²⁴

Jednalo se o úmyslný trestný čin,²⁵ který směřoval k projevu nevážnosti (neúcty) k prezidentu republiky, bez zřetele na to, zda pachatel očekával souhlas těch, před kterými svůj projev pronesl.²⁶ Pachatelem tohoto trestného činu mohla být kterákoliv trestně odpovědná fyzická osoba. Snižování vážnosti prezidenta republiky útokem na jeho autoritu a čest šlo provést jakýmkoli prostředky (např. slovem, písmem, vyobrazením, posunkem nebo jinými prostředky), aniž by šlo o projev hrubý.²⁷ Předmětné ustanovení chránilo prezidenta republiky za všech okolností, a to i proti útokům slabší intenzity, než jaké předpokládalo hanobení, a i proti projevům neveřejným. Vyžadovala se způsobilost pachatelova projevu dotknout se vážnosti prezidenta republiky, avšak bez nutnosti, aby takový projev měl ohlas. Trestný čin byl dokonán pronesením znevažujícího výroku.²⁸

Jak již bylo uvedeno, přísnější postih hrozil v případě snižování vážnosti prezidenta republiky veřejně,²⁹ opětovně při různých příležitostech (nejméně dvakrát, tj. nebyla-li mezi jednotlivými projevy časová a místní souvislost), v přítomnosti prezidenta republiky (nebylo zapotřebí, aby prezident

²⁴ VIESKA, Juraj. *Ochrana lidově demokratické republiky. (komentář k § 78–129 trestního zákona č. 86/50 Sb.* Praha: Orbis, 1950, s. 226–227.

²⁵ § 4 odst. 1 zákona č. 86/1950 Sb., ze dne 12. července 1950, trestní zákon.

²⁶ VIESKA, Juraj. *Ochrana lidově demokratické republiky. (komentář k § 78–129 trestního zákona č. 86/50 Sb.* Praha: Orbis, 1950, s. 226.

²⁷ ŠIMÁK, Jaroslav, Adolf DOLENSKÝ, Ljuba PINDRYČOVÁ a kol. *Trestní zákon. Komentář ke zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, s. 193.

²⁸ Kolektiv pracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy university v Praze a Komenského university v Bratislavě. *Československé trestní právo. Svazek II. Zvláštní část.* Praha: Orbis, 1959, s. 61.

²⁹ § 76 odst. 3 zákona č. 86/1950 Sb., ze dne 12. července 1950, trestní zákon.

republiky takový projev postřehl),³⁰ nebo pro výkon pravomoci prezidenta republiky nebo vůbec pro jeho činnost v životě politickém. K této poslední formě útoku dobový komentář k trestnímu zákonu z roku 1950 uvedl, že: „Rozhodující většina útoků na čest prezidenta republiky bude spáchána za okolností zde uvedených, protože osobám, které útočí na čest prezidenta republiky, půjde vždy o projev nepřátelství vůči prezidentovi nikoli jako soukromníkovi, nýbrž jako hlavě státu a politické osobnosti.“³¹

5 Trestní zákon z roku 1961

Poslední legislativním vymezením urážky prezidenta republiky byl zákon č. 140/1961 Sb., ze dne 29. listopadu 1961, trestní zákon (dále jen „trestní zákon z roku 1961“), který s účinností od 1. 1. 1962 nahradil trestní zákon z roku 1950. Jak vyplývá z důvodové zprávy k vládnímu návrhu tohoto trestního zákona (tisk 65), trestní zákon z roku 1950 přispěl účinně k upevňování socialistické zákonnosti při stíhání pachatelů trestných činů, ale dosažený stupeň rozvoje socialistické demokracie umožnil další rozvinutí všech pokrokových zásad starého trestního zákona. Důvodová zpráva k tomu dále uvedla, že: „Osnova trestního zákona je zaměřena k ochraně společenského a státního zřízení Československé socialistické republiky a socialistického vlastnictví, jakož i práv a oprávněných zájmů občanů. Při poskytování ochrany těmto zájmům se plně uplatňují zásady socialistického humanismu. Humanismus socialistické společnosti v oboru trestního práva vyležší v tom, že volba prostředků a způsobů ochrany společenského řádu, upevňování socialistické zákonnosti, stanovení trestů porušovatelům právního pořádku se řídí vysokými morálními principy socialistické společnosti. Z nich vyplývá i použití přísných trestů vůči osobám dopouštějícím se trestných činů z nepřátelství k socialistickému státnímu zřízení a vůči osobám vážně porušujícím pravidla socialistického soužití nebo snažícím se žít na úkor společnosti. [...] Osnova trestního zákona vytváří předpoklady pro účinnou ochranu společnosti proti pachatelům závažnějších trestných činů. [...] Účinná ochrana společnosti i jednotlivých jejích členů a zvýšení výchovné úlohy trestu se projevují v systému trestů, ve výši trestních sazeb a nové úpravě podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody. Všechny tyto úpravy mají umožnit, aby soudy v každém jednotlivém případě mohly

³⁰ ŠIMÁK, Jaroslav, Adolf DOLENSKÝ, Ljuba PINDRYČOVÁ a kol. *Trestní zákon. Komentář k zákonu ze dne 12. července 1950, č. 86 Sb.* Praha: Orbis, 1953, s. 194.

³¹ VIEŠKA, Juraj. *Ochrana lidové demokratické republiky. (komentář k § 78–129 trestního zákona č. 86/50 Sb.* Praha: Orbis, 1950, s. 226.

*přiblížit ke všem zvláštnostem případu a mohly volit prostředky k nápravě pachatele i se zřetelem k jeho osobě a povahovým vlastnostem.*³²

Trestný čin postihující urážku prezidenta republiky byl zařazen do hlavy upravující trestné činy proti republice, konkrétně trestné činy proti základům republiky. Trestného činu podle § 103 trestního zákona z roku 1961 se dopustil ten, kdo snižoval vážnost prezidenta republiky. Za spáchání tohoto trestného činu hrozilo potrestání odnětím svobody až na dvě léta³³ nebo nápravné opatření.³⁴ Ustanovení § 103 trestního zákona z roku 1961 dále poskytovalo ochranu jiným čelním představitelům republiky před veřejným hanobením pro výkon jejich pravomoci nebo pro jejich činnost v politickém životě.

K obsahu snižování vážnosti prezidenta republiky dobový komentář k trestnímu zákonu uvedl, že se jednalo o: „... útok na jeho autoritu a čest jakýmkoli prostředkem (slovem, písmem, vyobrazením), pokud by takový projev byl způsobitelný dotknout se autority prezidenta republiky a pokud se tento následek shoduje s úmyslem pachatele. Takový útok nemusí nabýt intenzity hanobením.“³⁵ přičemž takový projev nemusel mít ohlas.³⁶ Jednalo se o úmyslný trestný čin,³⁷ jehož pachatelem mohla být kterákoliv trestně odpovědná fyzická osoba. Na rozdíl od jiných představitelů republiky byl prezident republiky chráněn absolutně a jiní představitelé republiky pouze pro výkon jejich pravomoci nebo pro jejich činnost v politickém životě. Jakýkoliv útok na vážnost prezidenta republiky byl trestným činem bez ohledu na motiv pachatele jednání. Prezident republiky byl chráněn nejenom jako instituce, ale i jako osoba. Osoba prezidenta však byla chráněna pouze po dobu výkonu jeho pravomoci.³⁸ Trestný čin byl dokonán pronesením znevažujícího výroku a snižovat vážnost prezidenta republiky šlo i hanlivými útoky vůči členům prezidentovi rodiny.³⁹

³² Důvodová zpráva k návrhu trestního zákona (tisk 65) [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. 20. 10. 1961 [cit. 18. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0065_01.htm

³³ § 39 zákona č. 140/1961 Sb., ze dne 29. listopadu 1961, trestní zákon.

³⁴ § 43 a § 44 zákona č. 140/1961 Sb., ze dne 29. listopadu 1961, trestní zákon.

³⁵ BREIER, Štefan, Alois BURDA, Zoltán FARKÁŠ a kol. *Trestní zákon. Komentář*. Praha: Orbis, 1964, s. 307.

³⁶ NEZKUSIL, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné zvláštní část*. Praha: Panorama, 1987, s. 39.

³⁷ § 3 odst. 3 zákona č. 140/1961 Sb., ze dne 29. listopadu 1961, trestní zákon.

³⁸ BREIER, Štefan, Alois BURDA, Zoltán FARKÁŠ a kol. *Trestní zákon. Komentář*. Praha: Orbis, 1964, s. 307.

³⁹ NEZKUSIL, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné zvláštní část*. Praha: Panorama, 1987, s. 39.

6 Změny v právní úpravě po roce 1989

Dotčené ustanovení bylo s účinností od 1. 7. 1990 novelizováno zákonem č. 175/1990 Sb., ze dne 2. května 1990, kterým se mění a doplňuje trestní zákon, a nově poskytovalo ochranu prezidentu republiky pouze před veřejným⁴⁰ hanobením pro výkon jeho pravomoci nebo pro jeho činnost v politickém životě. Poskytovalo tedy ochranu pouze v rozsahu jako dříve jiným čelním představitelům republiky, kteří však tuto ochranu zmíněnou novelizací § 103 pozbyly. K vymezení pojmu hanobení Ústavní soud dodal, že: „*Hanobení* se chávalo jako hrubé snižování vážnosti a je v současné nauce trestního práva vykládáno jako hrubé znevažování, potupení nebo zesměšnění, jako hrubší útoky na vážnost a čest, spáchané urážlivým způsobem.“⁴¹ Důvodová zpráva k této novelizaci (tisk 325) uvedla, že: „*Ke zdůraznění postavení prezidenta republiky v politickém životě státu bude ustanovení § 103 tr. zák. napříště chránit pouze jeho osobu. Postih se zpřesňuje na veřejně spáchané hanobící útoky pro výkon prezidentské funkce nebo vůbec pro jeho činnost v životě politickém.*“⁴² Novelizované ustanovení tak prezidenta republiky nechránilo jako osobu – občana, ale jako ústavního činitele po dobu výkonu funkce. Výkonem pravomocí se rozuměl výkon oprávnění, které jsou prezidentovi svěřeny, a činností v politickém životě byla každá veřejná činnost související s jeho politickou činností např. související s vnitřní nebo zahraniční politikou státu, činností státních orgánů nebo politických stran a hnutí.⁴³ K hanobení prezidenta republiky tak mohlo dojít např. veřejným pronesením výroku, zveřejněním textu nebo vyobrazením nebo uděláním gesta, přičemž nebylo rozhodující, zda čin měl za následek skutečnou újmu na vážnosti a cti, tedy jaký byl ohlas na veřejnosti.⁴⁴

Novelizované ustanovení § 103 trestního zákoníku z roku 1961 bylo s účinností od 1. 1. 1998 zákonem č. 253/1997 Sb., ze dne 24. září 1997, kterým

⁴⁰ § 89odst. 5 zákona č. 140/1961 Sb., ze dne 29. listopadu 1961, trestní zákon.

⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 4. 1994 sp. zn. Pl. ÚS 43/93 vyhlášeného ve sbírce zákonů č. 91/1994 Sb.

⁴² Důvodová zpráva k návrhu novely trestního zákona (tisk 325) [online]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. 26. 3. 1990 [cit. 18. 10. 2021]. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0325_04.htm

⁴³ ŠÁMAL, Pavel, PŮRY František a Stanislav RIZMAN. *Trestní zákon. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 1995, s. 510.

⁴⁴ NOVOTNÝ, Oto, DOLENSKÝ Adolf, VALO Michal a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné. II. Zvláštní část. 2. přepracované vydání*. Praha: Codex, 1995, s. 141.

se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, vypuštěno. Byl to mimo jiné důsledek nálezu Ústavního soudu ze dne 12. 4. 1994 sp. zn. Pl. ÚS 43/93 vyhlášeného ve sbírce zákonů č. 91/1994 Sb., kdy plénum Ústavního soudu ve věci návrhu prezidenta republiky rozhodlo, že ustanovení vyjádřené v § 102 trestního zákona č. 140/1961 Sb., ve znění zákona č. 557/1991 Sb. a zákona č. 290/1993 Sb.,⁴⁵ které je vymezeno slovy „její Parlament, vládu nebo Ústavní soud“, se dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů zrušuje. Ústavní soud svoje rozhodnutí odůvodnil tím, že: „*Po zvážení všech okolností a souvislostí, do nichž je § 102 trestního zákona zasazen, dospěl Ústavní soud České republiky k závěru, že neurčitá a nevytvořená trestněprávní ochrana Parlamentu, vlády a Ústavního soudu v § 102 trestního zákona jde nad rámec ústavního pořádku a mezinárodních závazků České republiky, neboť při dostatečné trestní ochraně státních orgánů v § 154 odst. 2 a § 156 odst. 3 vnáší svou obecností a neurčitostí prvek nadbytečné ochrany, která navíc nevytvořeností objektu ochrany vybočuje jak z obecně uznávaných zásad právního státu, tak i z rámce omezujícího v čl. 17 Listiny zásady státu do občanských práv na opatření, která jsou svou povahou nezbytná k zachování určitých hodnot. V § 102 trestního zákona nemůže jít o nezbytné opatření již proto, že ochrana poskytovaná státním orgánům v § 154 a 156 je dostačující a z hlediska vymezení objektu ochrany přesnější. Pojetí § 102 trestního zákona je v tomto směru rovněž v rozporu s mezinárodními závazky České republiky a jurisdikcí Evropského soudu pro lidská práva. Nevytvořením skutečného objektu trestněprávní ochrany v § 102 je ve skutečnosti chráněno vrchnostenské postavení, tj. místo v institucionální hierarchii státních orgánů, ačkoli by měla být předmětem ochrany realizace poslání a funkce, které Parlamentu, vládě a Ústavnímu soudu v životě demokratické společnosti náleží. Protože ochranu výkonu pravomoci státních orgánů, a tím i jejich úlohy v demokratické společnosti, obsahuje a vymezuje § 154 trestního zákona a protože státními orgány jsou nepochybně i Parlament, vláda a Ústavní soud, vzniká představa, že § 102 zavádí jakousi absolutní institucionální ochranu uvedených ústavních orgánů navíc, která v tomto případě není vázána na výkon jejich pravomoci. Tím ztrácí interpretace pojmu hanobení své meze a svou vazbu na funkci těchto ústavních orgánů. V § 102 trestního zákona termín „hanobení“ nebere zřetel ani na úmysl pachatele ani na míru obroženi výkonu pravomoci a vůbec úlohy ústavní instituce v demokratickém systému*

⁴⁵ Kdo veřejně hanobí Českou republiku, její Parlament, vládu anebo Ústavní soud, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

a je ve své podobě srovnatelný nejspíše s klasickou urážkou Majestátu jeho Veličenstva. Tím je přímo inspirována interpretace, která je v rozporu především s čl. 17 odst. 4 Listiny a čl. 10 Úmluvy, protože nejde o opatření v demokratické společnosti z důvodů v těchto člancích uvedených nezbytná, dále s čl. 4 odst. 4 Listiny, podle něhož při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Je v rozporu i s čl. 1 Ústavy, podle něhož základem právního státu je úcta k právům a svobodám člověka a občana a který spolu s čl. 1 Listiny formuluje primát základních práv a svobod. Napojením trestněprávní ochrany Parlamentu, vlády a Ústavního soudu na ochranu ‚republiky‘ ve společném paragrafu dochází ke smíšení dvou různých a nesrovnatelných kategorií chráněného objektu. Zatímco pro ochranu abstraktních pojmů, jako je např. ‚republika‘ anebo státní symbol, je obecnější dikce ‚hanobení‘ obvyklá, u zmíněných institucí by měla ochrana být vázána na úlohu, která těmto institucím v demokratické společnosti přísluší, a tím na způsob, jakým tuto úlohu plní. Jestliže totiž v prvním případě jde o ochranu ideových hodnot, jde ve druhém o ochranu funkčních hodnot společnosti, a jejich prostřednictvím o ochranu demokratických principů. Podle vyjádření z 10. ledna 1994 podepsaného předsedou Poslanecké sněmovny reaguje nové znění § 102 trestního zákona pouze na změny ústavního stavu vyplývající z rozdělení státu, přičemž návrh ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny na vypuštění § 102 trestního zákona nebyl tehdy akceptován. Ústavní soud soudí, že přizpůsobením § 102 trestního zákona pouze na rozdělení státu vzniká rozpor mezi pojetím ochrany ústavních institucí, jež zůstalo poplatné ‚starému režimu‘, a novým ústavním pořádkem, jakož i mezinárodními závazky České republiky, jež vycházejí ze zcela odlišných ústavních principů.“

Důvodová zpráva k zákonu č. 253/1997 Sb., ze dne 24. září 1997, kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (tisk 220), uvedla, že: „Již náleží Ústavního soudu České republiky publikovaný pod č. 91/1994 Sb. shledal jako protiústavní takto formulovanou zvýšenou ochranu ústavních orgánů České republiky a z tohoto důvodu část § 102 trestního zákona zrušil. Obdobné důvody, kterými Ústavní soud České republiky odůvodnil svůj postup, platí i v případě zvláštní ochrany prezidenta republiky. Zde přistupuje navíc situace, že prezident republiky jako poškozený je zároveň osobou vylučně oprávněnou k rozhodnutí o aboliči, agraciaci nebo rehabilitaci. Zvýšená trestněprávní ochrana přitom není prostředkem, kterým by si prezident republiky měl zajistit vážnost a úctu u spoluobčanů. Z těchto důvodů se ustanovení § 103 vypouští. Ochrana před verbálními a dalšími

*útoky, které protiprávně snižují jeho vážnost, je jinak prezidentu republiky poskytována jako kterémukoliv občanu.*⁴⁶

7 Urážka prezidenta republiky v současnosti

Postih za urážku prezidenta republiky tak obsahoval zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v ustanovení § 49 odst. 1 písm. a),⁴⁷ a v současné době obsahuje § 7 odst. 1 písm. a) a odst. 2 písm. a) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, ve znění pozdějších přestupků (dále jen „zákon o některých přestupcích“), a přestupku proti občanskému soužití se fyzická nebo právnická osoba dopustí tím, že jinému ublíží na cti tím, že ho zesměšní nebo ho jiným způsobem hrubě urazí. Za tento přestupek lze uložit pokutu do 10 000 Kč.⁴⁸ Protiprávní jednání pachatele posuzovaného přestupku ve vztahu k ublížení na cti jiné osobě tak spočívá v jeho zesměšnění, nebo v jeho hrubém uražení jiným způsobem. K naplnění skutkové podstaty tohoto přestupku komentářová literatura uvedla, že: „*Objektem tohoto přestupku není soukromý zájem fyzické osoby, ale občanské soužití a veřejný zájem na ochraně cti každého [...]. Hlavní podmínkou k naplnění skutkové podstaty tohoto přestupku je skutečnost, že jinému bylo ublíženo na cti. Záleží vždy na posouzení, zda se provedeným jednáním, které může být provedeno ústně, písemně, pomocí technických zařízení, posunky atd., postižená osoba cítí uražena, a že výrok je způsobivý ji zesměšnit nebo jiným způsobem hrubě urazit. Nezáleží, zda byl výrok pronesen na veřejnosti nebo v soukromí, před postiženou osobou nebo před kýmkoliv jiným. Mezi pojmové znaky přestupku ublížení na cti tak není výrok provedený veřejně před více lidmi.*“⁴⁹ Korespondujícím trestným činem je trestný čin pomluvy podle § 184 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“), kterého se dopustí ten, kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobivý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej

⁴⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu, kterým se mění a doplňuje trestní zákon (tisk 220). *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna* [online]. 19. 6. 1997 [cit. 18. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t022000b.htm>

⁴⁷ Přestupku se dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch.

⁴⁸ § 7 odst. 4 písm. a) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, ve znění pozdějších přestupků.

⁴⁹ JEMELKA, Luboš a Pavel VETEŠNÍK. *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Zákon o některých přestupcích. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 2019, s. 965.

v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu.⁵⁰ K tomu lze odkázat na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 474/19 ze dne 5. 11. 2019, že: „*Trestný čin pomluvy měl být vyhrazen pouze pro výjimečné případy těch nejzávažnějších jednání a zásahů do osobnostních práv (cti a dobré pověsti jednotlivce), které nelze plně zhojit soukromoprávními prostředky.*“ K tomu ještě dodávám, že pokud prezident republiky plní úkoly státu nebo společnosti a používá při tom svěřené pravomoci pro plnění těchto úkolů, je podle § 127 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku úřední osobou, a není proto ani vyloučen postih za přešůpek proti veřejnému pořádku podle § 5 odst. 1 písm. b) zákona o některých přešůpcích, kterého se fyzická osoba dopustí tím, že zneváží postavení úřední osoby při výkonu její pravomoci. Za tento přešůpek lze uložit pokutu do 10 000 Kč a v případě recidivy 15 000 Kč.⁵¹

Postih za přešůpek proti občanskému soužití a proti veřejnému pořádku nebo za trestný čin pomluvy nevylučuje uplatnění práva na ochranu osobnosti v souladu s § 81 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.⁵²

Na závěr je zapotřebí se zmínit o snaze skupiny poslanců na zařazení trestného činu postihující urážku prezidenta republiky do současného trestního zákoníku a úpravy již zmíněného přešůpku proti veřejnému pořádku, a to návrhem na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 251/2016 Sb., o některých přešůpcích (tisk 961), a zakotvení nového trestného činu hanobení prezidenta republiky. Navrhovaného trestného činu podle § 327a trestního zákoníku se měl dopustit ten, kdo veřejně hanobí prezidenta republiky, ruší výkon jeho pravomoci a snižuje tak jeho vážnost. Za spáchání tohoto trestného činu by hrozilo potrestání odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem nebo propadnutím věci. Důvodová zpráva k tomuto návrhu zákona

⁵⁰ VETEŠNÍK, Pavel. Konec trestněprávního postihu pomluvy? In: JELÍNEK, Jiří a kol. (eds.). *Deset let od přijetí českého trestního zákoníku*. Praha: Leges, 2019, s. 343–362.

⁵¹ § 5 odst. 3 písm. b) a odst. 4 a) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přešůpcích, ve znění pozdějších předpisů.

⁵² VETEŠNÍK, Pavel. Ochrana cti fyzické osoby poskytovaná veřejnou správou. In: KLÍMA, Karel (eds.). *V veřejná správa a lidská práva*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2015, s. 124–142.

uvedla, že: „*V současné době jsme stále častěji svědky urážek hlavy státu, státních symbolů, avšak adekvátní ochrana zde chybí, a proto je třeba onu již zmínovanou a přetřeznou kontinuitu ochrany prezidenta republiky v rovině práva veřejného opět do právního řádu začlenit. [...] Díky této novele trestního práva a práva přestupkového by v budoucnosti nemělo docházet k excesům na adresu prezidenta republiky, k jeho hrubým veřejným urážkám, neboť již samotná skutková podstata, která v trestním zákoníku a v zákoně o některých přestupcích chybí, by měla být dostatečnou hrozbou pro potenciální pachatele a v souladu s generální prevencí tak pozitivně působit na případné pachatele a odradit je tak od spáchání takového trestného činu či přestupku.*“⁵³ K tomuto návrhu skupiny poslanců vyslovila vláda nesouhlas.⁵⁴ Projednávání tohoto sněmovního tisku však bylo ukončeno s koncem volebního období a ke změně trestního zákoníku a zákona o některých přestupcích, kde by se dle mého názoru jednalo o nadbytečnou úpravu, nedošlo.

8 Závěrem

Z vyhodnocení historických souvislostí je zřejmé, že kriminalizace urážky prezidenta republiky v období po roce 1945 byla zneužívána k pronásledování nepohodlných osob a ke kriminalizaci méně závažných, a i zcela neškodných verbálních a jim blízkých projevů nesouhlasu s novým režimem,⁵⁵ a směřovala spíše jako odstrašující nástroj třídní represe. O preventivním působení nelze ani hovořit u výměry trestů, které byly za urážku prezidenta republiky ukládány. I přes snahy o kriminalizaci urážky prezidenta republiky i v současné době se domnívám, že prezident republiky si takovou zvýšenou ochranu vůbec nezaslouží, a k případnému postihu takového jednání bude postačovat odpovědnost v dosavadní oblasti trestněprávní, v oblasti správněprávní, respektive by měl prezident vystačit, stejně jako kdokoliv jiný, s prostředky ochrany soukromoprávní.

⁵³ Návrh poslanců Zdeňka Ondráčka a dalších na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích (tisk 961). *Poslanecká směrnice* [online]. 14. 11. 2016 [cit. 18. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/doc/00/11/68/00116807.pdf>

⁵⁴ Stanovisko vlády k sněmovnímu tisku č. 961. *Poslanecká směrnice* [online]. 14. 12. 2016 [cit. 18. 10. 2021]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskstqw?o=7&ct=961&ct1=1>

⁵⁵ VOJÁČEK, Ladislav. *Urážky, pomluvy, nactiutrbání: ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 263.

Summary

Insult to the President of the Republic after 1945 to the Present

The article deals with the definition of the legal regulation of insult of the President of the Republic and its punishment in the territory of the Czech Republic after 1945 up to the present. Due to the fact that such a definition has not always been made exclusively by legislation of a criminal law nature, the contribution will also focus on legislation of an administrative and private nature. During the elaboration of the contribution, mainly explanatory memoranda to the laws that introduced, changed or deleted the legal regulation of insulting the President of the Republic will be drawn. Periodical comments explaining the individual starting points of these legal regulations and related case law will also be a necessary helper. This will show an overall view of the legal regulation of insults of the President of the Republic in the period under review.